

2236

دود

۱

۴۵۸

لوسان کتاب

ابراهیم متفرقه
سرگذشت نخستین چاپخانه عثمانی

نویسنده: آرلین سابوف
برگردان: میراندا میناس

نشر وراقان

۱۳۹۸

ابراهیم متفرقه، سرگذشت نخستین چاپخانه عثمانی
نویسنده: ارلین سابوف
همایش ابراهیم متفرقه و گسترش چاپ کتاب در جهان اسلام/۱۷
برگردان: میراندا میناس
ناشر: وراقان
نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۸
شمارگان: ۵۰۰
بها: ۵۰۰۰۰ ریال
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۳۲۲-۶-۵
طراح کرافیک: محمدجواد احمدی نیا
ناظر چاپ: فاطمه بیگدلی
چاپ و صحافی: چاپخانه بوستان کتاب
تلفن: ۰۹۱۹۸۶۸۹۲۰۶
varragham@gmail.com

سرشناسه: سابوف، ارلین، ۱۹۷۰ - م.
عنوان و نام پدیدآور: ابراهیم متفرقه: سرگذشت نخستین چاپخانه عثمانی
نویسنده ارلین سابوف؛ برگردان میراندا میناس.
مشخصات نشر: تهران: وراقان، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری: ۴۰۰ ص: جدول.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۳۲۲-۶-۵

وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: عنوان اصلی: İbrahim Müteferrika ya da ilk
Osmanlı matbaa serüveni, 1726-1746 : yeniden
değerlendirme

یادداشت: نمایه.

موضوع: کارگران چاپخانه -- ترکیه -- سرگذشتنامه

Printers -- Turkey -- Biography موضوع

موضوع: چاپ -- ترکیه -- تاریخ

Printing -- Turkey -- History موضوع

موضوع: نشر و ناشران -- ترکیه -- تاریخ

Publishers and publishing -- Turkey -- History موضوع

شناسه افزوده: میناس، میراندا، ۱۳۶۸ - ، مترجم

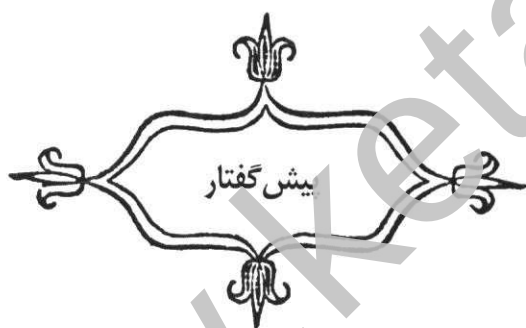
رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ س۲/م/ Z۲۲۲

رده بندی دیویی: ۵۰۹۵۶۱/۰۷۰ [۲۰۹۲/۶۸۶]

شماره کتابشناسی ملی: ۴۶۸۸۱۱۵

۷	پیش‌گفتار.....
۱۱	مقدمه مترجم.....
۱۵	پیش‌درآمد.....
۳۱	فصل اول: در آینه تاریخ.....
۳۴	۱. زمینه تاریخی: امپراتوری عثمانی در نیمه نخست قرن هجدهم میلادی.....
۳۴	- گرداب سیاسی.....
۳۹	- تغییر ساختار اجتماعی امپراتوری عثمانی در آغاز عصر جدید.....
۴۶	- عصر لاله.....
۴۸	۲. پژوهش‌های انجام گرفته درباره نخستین چاپخانه عثمانی.....
۴۹	- تاریخچه پژوهش‌ها.....
۵۲	- تناقض تاریخی گری و ملی‌گرایی.....
۶۵	۳. منابع پژوهش.....
۶۵	- دفترهای ترکه به عنوان منبع پژوهشی.....
۶۷	- قصر ترکه ابراهیم متفرقه.....
۶۹	- درباره برخی روش‌های پژوهش.....
۷۱	فصل دوم: سرگذشت نخستین چاپخانه دار عثمانی.....
۷۴	۱. زندگی و تخصص.....
۹۱	۲. شخصیت ابراهیم متفرقه.....
۹۹	۳. کلکسیون ویژه کتاب ابراهیم متفرقه.....
۱۱۲	۴. سبک زندگی ابراهیم متفرقه.....
۱۱۶	۵. پرتره و اتوپرتره.....
۱۱۹	فصل سوم: نخستین چاپخانه عثمانی: سرمستی آینه.....
۱۲۲	۱. تأسیس چاپخانه.....
۱۳۲	۲. موافقان و مخالفان.....
۱۳۹	۳. پشت پرده چاپخانه.....
۱۳۹	- محل استقرار چاپخانه.....
۱۴۳	- دست‌اندرکاران چاپخانه.....
۱۴۷	- وقفه‌های ایجادشده در فعالیت چاپخانه.....
۱۵۱	۴. وضعیت قانونی چاپخانه.....
۱۵۷	فصل چهارم: آثار منتشرشده در چاپخانه ابراهیم متفرقه.....
۱۶۱	- نخستین اثر چاپی عثمانی.....
۱۶۶	- سفری دریایی در دنیای آثار چاپی.....
۱۶۷	- سرفت ادبی یا تلاش روشنفکرانه؟.....

۱۶۹	 نگاه به غرب
۱۷۲	 نگاه به شرق
۱۷۲	 نگاه به جنوب
۱۷۴	 باغ پر گل تاریخ اسلام
۱۷۵	 فشار امپراتوری عثمانی بر خارجی‌ها
۱۷۹	 چاپخانه‌دار مؤلف
۱۸۰	 راز گشایی از یک چاپ اسرار انگیز
۱۸۲	 کتابی درباره مغناطیس
۱۸۳	 آینه جهان؛ نقشه‌های ضمیمه‌شده به تاریخ جهان‌نما
۱۹۳	 تقویم‌التواریخ
۱۹۴	 یک سه‌گانه تاریخی
۱۹۹	 یک کتاب پرفروش
۲۰۰	 اولین کتاب چاپخانه متفرقه
۲۰۳	 فصل پنجم: سیاست انتشاراتی چاپخانه متفرقه
۲۰۵	 ۱. درخت علوم: درک علمی عثمانی از علم
۲۱۶	 ۲. نگرش انتشاراتی ابراهیم متفرقه
۲۳۵	 فصل ششم: خوانندگان و موفقیت تجاری چاپخانه
۲۳۷	 ۱. محافل کتابخوانی عثمانی در نیمه نخست قرن هجدهم
۲۴۳	 ۲. آثار چاپی متفرقه و مخاطبانش
۲۵۲	 ۳. موفقیت یا شکست تجاری نخستین چاپخانه عثمانی
۲۶۹	 فصل هفتم: فرهنگ چاپ در عثمانی
۲۷۲	 ۱. سنت نوشتاری و فرهنگ چاپ
۲۷۶	 ۲. چاپ و فرهنگ نشر در امپراتوری عثمانی پس از ابراهیم متفرقه
۲۹۲	 ۳. فرهنگ نشر عثمانی؛ دو قرن قبل، دو قرن بعد
۳۰۱	 نتیجه‌گیری
۳۱۱	 اسناد و تصاویر
۳۳۹	 منابع
۳۸۹	 نمایه

به نام خدا

جهان چاپ کتاب، جهانی پر رمز و راز، ناشناخته و پیچیده است که علی‌رغم گذشت بیش از ۷ قرن از شروع رسمی آن، هنوز ابعاد ناشناخته زیادی دارد. چاپ در جهان اسلام و به طور اخص در ایران نیز از این پیچیدگی و ابهام مستثنی نیست. از جمله دلایل این پیچیدگی، عدم اهتمام مسلمانان به ثبت و ضبط دقیق وقایع و رخدادهای این حوزه است و شاید مهمترین دلیل آن در حال حاضر، عدم پرداختن به چاپ در جهان اسلام در یک مؤسسه، دانشگاه و یا حتی کنسرسیوم است. اتفاقی که در کشورهای اروپایی به شکل‌های مختلف تاکنون ایجاد و نهادهای دانشگاه‌ها و کنسرسیوم‌های مختلفی به این مهم پرداخته‌اند.

به هر روی، هرچند چاپ کتاب‌های اسلامی در همان اوایل شروع چاپ در اروپا شکل گرفته و آغاز می‌گردد، اما به صورت ویژه چاپ در جغرافیای جهان اسلام از امپراتوری عثمانی آغاز می‌شود و ابراهیم متفرقه اولین کسی است که صنعت چاپ کتاب‌های اسلامی به زبان و فونت عربی را در این امپراتوری بنیان نهاده و اسباب و وسایل توسعه آن را فراهم می‌کند.

هرچند تعداد منابع منتشره در خصوص ابراهیم متفرقه و آغاز صنعت چاپ در امپراتوری عثمانی به زبان‌های ترکی، عربی و انگلیسی بسیار قابل توجه است؛ اما با کمال تأسف در ایران آگاهی و اطلاع کمی در خصوص وی وجود دارد.

ابراهیم متفرقه با نگاه کاربردی و مفیدی که به صنعت چاپ داشت کمک قابل توجهی به بسط و گسترش صنعت چاپ در امپراتوری عثمانی و صد البته کشورهای اسلامی داشت. بررسی و شناخت بیشتر از زندگی و خدمات او، بدون شک نقش کلیدی در شناخت هرچه بهتر تاریخ صنعت چاپ در جهان اسلام و حتی ایران خواهد داشت؛ این در حالی است که اشتراکات فراوانی در تاریخ و صنعت چاپ ایران و عثمانی از آغاز فعالیت چاپ به وسیله ابراهیم متفرقه تا دهه‌ها بعد از او وجود دارد.

حضور پژوهشگران، نویسندگان، هنرمندان، تاجران حوزه کتاب و ... در امپراتوری عثمانی اشتراکات تاریخی ما در صنعت چاپ را دوچندان کرده است و قطعاً تحقیق و پژوهش در این خصوص، در نقطه آغاز است. امیدوارم برگزاری این همایش و انتشار مقالات و کتاب‌های مرتبط با این شخصیت، نتایج مفید و قابل توجه برای علاقه‌مندان به تاریخ کتاب و نشر در ایران و جهان اسلام داشته باشد.

مجید غلامی جلیسه

بهمن ۱۳۹۶

با سرآمدن عصر شوالیه‌ها در اروپا، ترکان عثمانی توانستند با استفاده از قدرت توپ جنگی در میدان نبرد، قسطنطنیه را فتح کرده و برگی جدید در تاریخ بگشایند. در قرن هفدهم، اروپاییان با درهم‌شکستن محاصره وین و کوتاه کردن دست ترک‌ها از مرکز اروپا، انبر پیشرفت سریع این امپراتوری را کشیده و آن را از پیشروی در بسیاری از حوزه‌ها بازداشتند. دو قرن پس از این واقعه، ناپلئون علاوه بر وسایل جنگی، دستگاه چاپ و آثار ترجمه بسیاری را با خود به مصر آورده و همین باعث آغاز عصر ابربالیسیم در ممالک مسلمان شد.

جنگ بهترین آموزگار برای ملت‌هاست و زمانی که پای منافع و بقا به میان می‌آید، همه ناچار به پذیرش کم‌وکاستی خود از حریف می‌شوند. عثمانی طی سده‌ها جنگ با اروپا، کمی بیشتر از دیگر دولت‌های مسلمان تن به تغییر داده و شاید همین باعث شد که آن‌ها نخستین دولت مسلمانی باشند که رو به صنعت چاپ می‌آورند. حال آن‌که این امپراتوری در ابتدا چندان نیز روی خوش به این صنعت نشان نداده و حتی سلطان بایزید در سال ۱۴۸۵م. با صدور فرمانی، مردم را از خواندن کتاب‌های چاپی منع کرده بودند. البته، این محدودیت چندان طولانی نبود.

آشنایی ترک‌ها با فن چاپ، از طریق نومسلمان مجاری نبار، به نام ابراهیم صورت گرفت که بعدها به دلیل وظیفه متفرقی خود در دربار به ابراهیم متفرقه شهرت یافت. نخستین چاپخانه عثمانی را در سال ۱۷۲۹م. همین شخص در امپراتوری عثمانی تأسیس کرد. البته پناهندگان یهودی که پیش از قرن پانزدهم میلادی وارد خاک عثمانی شده بودند، چاپخانه‌هایی در پایتخت امپراتوری و دیگر ولایات مهم عثمانی دایر کرده بودند. ارامنه، یونانی‌ها و اقلیت‌های دیگر نیز به پیروی از آن‌ها، چاپخانه‌های زیادی تأسیس نموده و

آثاری به زبان خود چاپ می کردند. این اقلیت های قومی و مذهبی برای فعالیت خود یک شرط را باید رعایت می کردند و آن عدم چاپ کتاب به ترکی و عربی بود. عثمانی ها همچنین نخستین ملتی بودند که به برهم خوردن موازنه میان مسیحیان و اسلام، نه تنها در قدرت بلکه در دانش نیز آگاهی یافته و درصدد نوسازی خود از همه نظر برآمدند. علاقه به علوم نظامی از سویی و نیاز به اطلاعات سیاسی و نظامی از سوی دیگر، باعث اهمیت بخشیدن به تاریخ اروپا توسط حکام ترک شده و همین، ترجمه و تولید انبوه کتاب را به امری جدی برای آنان تبدیل کرد. اُرلین سابوف، عثمانی پژوه بلغاری در کتاب (1726-1746) *Piravoto Osmansko Pitešestvie v Sveta na Pečatnata Kniga* م. ۲۰۰۴. به زبان بلغاری به چاپ رسانده، به تفصیل به ورود صنعت چاپ به عثمانی، پیش زمینه تاریخی آن، واکنش جامعه در برابر این صنعت، نقش ابراهیم متفرقه و سرگذشت او و همچنین کارنامه این چاپخانه می پردازد. این کتاب را آرهان آفیونجو در سال ۲۰۰۶ م. به ترکی برگردانده و با نام *Ibrahim Müteferrika ya da İlk (1726-1746) Osmanlı Matbaa Serüveni* منتشر کرده است. البته نمی توان این کتاب را ترجمه ای از اثر اولید سابوف نامید؛ زیرا آفیونجو که خود یکی از مورخان برجسته ترکیه است و آثار زیادی درباره این موضوع نوشته، اطلاعات، اسناد و نقل قول های بسیاری را به کتاب افزوده اما متأسفانه مشخص نکرده که در چه بخش هایی از کتاب دخل و تصرف کرده است.

کتابی که در دست دارید، ترجمه از نسخه ترکی اثر است. این کتاب همان طور که از نامش پیداست، سرگذشت نخستین چاپخانه عثمانی را به خوبی از منظرهای مختلف بررسی کرده و در انتها هیچ نقطه کوری برای خواننده باقی نمی گذارد. سابوف علاوه بر بررسی موشکافانه تمام نکات دیدنی کلی به موضوع ارائه می دهد که همین می تواند برای خوانندگان و محققان ایرانی بسیار جذاب باشد. زیرا در این پازل بزرگ، نقش و اهمیت زبان و فرهنگ فارسی، انکارناپذیر می شود.

در پایان جا دارد تا از دست اندرکاران همایش، برای فراهم آوردن انتشار چنین اثر گرانبغایی و نیز دوست ارجمندم، آیدین روشن که در ترجمه این اثر مرا یاری کرد، قدردانی کنم.